

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم

برگشت سلب به نسبت در قضایای سالبه در کلام مرحوم آخوند

راجع به تتمه‌ای که مرحوم آخوند در اینجا ذکر می‌کنند در جلسه قبل مطلبش را عرض کردم، ایشان در اینجا می‌فرمایند: سلب در قضیه سالبه به سلب نسبت برمی‌گردد و چون سلب یک معنای عدمی است لذا ماده قضیه نمی‌تواند به او تعلق بگیرد که با این کیفیت یعنی ملخص این مسئله، این مطلب را تمام می‌کند. اما راجع به اصل بحث، برگشت بحث به این مطلب است که آیا عدم در خارج وجود دارد یا آنچه که در خارج هست وجود است؟! این ملاک برای مطالبی است که مرحوم آخوند در این فصل بیان کرده‌اند.

تعریف وجود محمولی و وجود رابطی

از آنجایی که در خارج عدم محقق نیست بلکه وجود محقق است بنابراین اگر قرار باشد ربطی بین دو مفهوم وجود داشته باشد باید این ربط، ربط

وجودی باشد، نه ربط عدمی! وجود می تواند برای قضیه محمول قرار بگیرد که به او وجود محمولی می گویند و می تواند ربط بین موضوع و محمول باشد که به او وجود رابطی می گویند. در مورد اول که وجود، وجود محمولی است مانند **زیدٌ موجودٌ**، قضیهٔ ما قضیهٔ بسیطه است که در او فقط **ثبوتُ الشَّیء** مورد نظر است نه **ثبوتُ شیءٍ لِشیءٍ**. در قضیهٔ **زیدٌ موجودٌ**، **ثبوتُ شیءٍ لِنَفْسِه** هست یعنی در واقع **ثبوتُ شیءٍ** است ولی در قضیه‌ای که وجود رابط در آنجا باشد مانند **زیدٌ کاتبٌ**، در آنجا وصف متغایر با موضوع بر موضوع به واسطهٔ وجود که وجود رابطی است و انتساب محمول با موضوع را اثبات می کند حمل می شود.

وجود موضوع و محمول در موجهٔ بسیطه بنا بر نظر متقدمین

بنابراین طبق فرمایش مرحوم آخوند، البته بنا بر نظر متقدمین در موجهٔ بسیطه دو چیز بیشتر وجود ندارد؛ یکی موضوع است و یکی محمول، و همان ثبوت محمول برای موضوع در اینجا مورد نظر است و نسبتی در اینجا نیست. بنا بر رأی متأخرین در اینجا چهار چیز وجود دارد؛ موضوع، محمول، نسبت و

حکم و فرقی بین قضیه بسیطه و مرکبه نیست. در قضیه مرکبه بنا بر رأی متقدمین همان چهار چیز وجود دارد یعنی تفاوتی با رأی متأخرین در این مسئله ندارد.

نظر مرحوم آخوند در قضیه فقط بر اساس دو چیز است؛ یکی موضوع و یکی محمول، البته متقدمین خود حکم را هم داخل در قضیه به حساب می‌آوردند که سه تا می‌شد ولی از آنجایی که مرحوم آخوند حکم را که اعتقاد جازم متکلم به ثبوت محمول برای موضوع است، آن را از آثار و عوارض نفس می‌داند که دخالتی در ترکیب اجزاء قضایا ندارد همان‌طوری که این مطلب را در رساله تصور و تصدیق بیان کرده‌اند. نظر مرحوم علامه طباطبائی - رضوان الله تعالی علیه - هم در اینجا بر همین مسلک و بر مبنای مرحوم آخوند است؛ ایشان می‌فرمایند: حکم به قضایا و به اجزاء قضایا مربوط نیست بلکه صرفاً یک حالتی است که برای متکلم **مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُ** عارض می‌شود و بدون اختیار است؛ یعنی متکلم با تصور موضوع و محمول، وقتی این دو را

تصور می‌کند بسته به شرایطی که متکلم یا متفکر در آن شرایط قرار دارد - آیا شرایط، شرایط شک است؟ یا شرایط، شرایط ظن است؟ یا شرایط، شرایط یقین است - [حکم می‌کند].

بنابراین قضیه برای خودش یک حال و هوای خاص به خودش را دارد و آن ارتباط متکلم با قضیه به یک حال و هوای دیگری برمی‌گردد که متکلم می‌خواهد چه نوع ارتباط و علاقه‌ای با این قضیه پیدا کند. شک نسبت به این قضیه دارد؛ این انتساب را در همان مرحله شک نگه می‌دارد! ظن دارد، در مرحله ظن نگه می‌دارد و یقین و اعتقاد جازم دارد، حکم به ثبوت محمول برای موضوع می‌کند که هیچ‌کدام از اینها ربطی به قضیه ندارد. قضیه عبارت است از موضوع و محمول و نسبت بین این دو که نسبت حکمیه است البته در قضایای مرکبه که تغایر مفهوم و موضوع وصفی و عرضی است، نه صرف تغایر مفهومی و تغایر در ماهیت و وجود!

بنابراین نظر متقدمین و همین‌طور مرحوم آخوند در مورد سلب بر این است که در قضیه سالبه بسیطه سلب نسبت هست؛ یعنی متکلم نسبت بین موضوع

و محمول را سلب می کند و در واقع اعلان می کند که بین موضوع و محمول هیچ ربطی وجود ندارد. وقتی می گوییم: **زیدٌ لیسَ بِموجودٍ** معنایش این است که بین موضوع و محمول ما ارتباطی وجود ندارد، این مفاد سلب در قضیه بسیطه است. و همین طور در قضیه مرکبه مفادش سلب نسبت بین موضوع و محمول است. در قضیه بسیطه خود همان وجود شیء را از موضوع برمی دارند! وقتی می گوییم: **زیدٌ لیسَ بِموجودٍ** معنایش این است: **زیدٌ معدومٌ!** اما در قضیه [مرکبه] وقتی می گوییم: **زیدٌ لیسَ بِکاتبٍ** معنایش این است که این کتابت برای زید ثابت نیست.

پس در اینجا در قضیه سالبه، ایجاد و تحقق و وقوع نیست بلکه عدم و سلب و رفع است؛ یعنی نسبت را برمی دارد. و از آنجایی که مواد قضایا به کیفیت نسبت بین موضوع و محمول برمی گردد، چون در قضیه بسیطه نسبت وجود ندارد بنابراین ماده در آن قضایا به نسبت بر نمی گردد! وقتی که می گوییم: **اللهٌ موجودٌ بالضرورة** معنایش این

نیست که نسبت بین وجود با الله ضرورت دارد! در
قضیه هلیت بسیطه ماده به خود ثبوت شیء
برمی گردد یعنی **ثبوتُ الله ضروری**، نه **ثبوتُ
الوجودِ لله ضروری**! **ثبوتُ الوجودِ لله** نداریم بلکه
ثبوت داریم و تعبیر به این قسم است. وقتی
می گوئیم: **الله موجودٌ یعنی الله ثابتٌ**! ثبوت الله یعنی
ثبوت موضوع و ماده که همان عبارت از جهت لفظی
و عنصر در قضیه است به خود موضوع برمی گردد،
نه به ثبوت محمول برای موضوع و نسبت بین این
دو! طبعاً همین ماده در قضیه سلب به رفع موضوع
برمی گردد، نه رفع محمول از موضوع! یعنی موضوع
را برمی دارد.

فرض کنید وقتی که می گوئیم: **شریک الباری
ممتنع**، این امتناع به خود شریک الباری می خورد
نه اینکه نسبت بین وجود را از شریک الباری بردارد!
چون نسبتی نیست. **شریک الباری اِمّا موجودٌ
بِالضَّرورةِ اِمّا موجودٌ بِالامتناعِ**. وقتی **موجودٌ
بِالضَّرورةِ** نبود پس **نقیضش موجودٌ بِالامتناعِ** یا
ممتنع الوجود است. پس امتناع که ماده در قضیه
است به خود شریک الباری می خورد، نه به نسبت!

در قضایای مرکبه ماده به نسبت می خورد چون بین
محمول و موضوع نسبت وجود دارد. وقتی
می‌گوییم: **زیدٌ لیسَ بکاتبٍ**، معنایش این است که
بِالضَّرورة! یا فرض کنید که در **زیدٌ لیسَ بکاتبٍ**
بِالإمكان، این امکان به نسبت کتابت به زید
می‌خورد و این نسبت را برمی‌دارد؛ یعنی می‌گوید:
بین این دو ارتباط نیست و مسئله‌ای وجود ندارد و
ارتباطی بین این دو مفهوم موجود نیست. این اصل
در مطالبی است که مرحوم آخوند در اینجا ذکر
کرده‌اند.

دو سه مطلب در اینجا به نظر می‌رسد؛ یکی اینکه
مرحوم آخوند اشتباهی را که متأخرین ذکر می‌کنند
و آن اشتباه را موجب خلط در قضیه می‌دانند، آن را
در اینجا متذکر می‌شوند. یکی اینکه ایشان
می‌فرمایند: از آنجایی که متأخرین بین قضیهٔ سالبه؛
یعنی قضیهٔ *سالبة المحمول* یا *سالبة الموضوع* و قضیهٔ
موجبهٔ *سالبة المحمول* فرق نگذاشته‌اند لذا در اینجا
حکمی را که مربوط به قضیهٔ *موجبهٔ سالبة المحمول*
است بر قضیهٔ *سالبه حمل* کرده‌اند. ایشان

می فرمایند: وقتی که گفتیم: عدم شیئی نیست تا اینکه موجب و محقق نسبت بشود بلکه عدم عبارت از عدم است و در عدم، کیفیت و انتساب نمی گنجد پس در قضیه **زیدُ لیسَ بِکاتبِ** آنچه که در اینجا هست این است که ارتباط بین کتابت و زید برداشته می شود!

ممکن است در اینجا به دو صورت مسئله را تصور کنیم؛ یکی اینکه در باب قضیه سالبه؛ چه قضیه سالبة الموضوع یا قضیه سالبة المحمول، منظور ما سلب نسبت بین محمول و موضوع است و کاری نداریم بر اینکه موضوع در خارج هست یا نیست بلکه فقط منظور ما این است که بگوییم: محمول با موضوع نسبت ندارند و محل ادعا و دعوا است. یکی می گوید: زید این کار را انجام داد و یکی می گوید: عمرو این کار را انجام داد. پیش انسان می آیند و انسان می گوید: زید این کار را انجام نداده است حالا چه زید در خارج هست و انجام نداده است که من به این کار ندارم یا اینکه زید در خارج نیست، اصلاً زیدی نیست تا اینکه این کار را انجام داده باشد و من هم به او کاری ندارم. منظور متکلم فقط این است که

بگوید: اشتباه نکنید، این کار را عمرو انجام داده است، زید انجام نداده است؛ یعنی اسم آن کسی که انجام داده است عمرو است نه اینکه اسمش زید است. ولو اینکه اصلاً زیدی هم در این قوم نباشد! صحبت در آن نیست و مورد بحث از آن نمی‌کند. بحث دربارهٔ این است که کنندهٔ این عمل و این کار عمرو است و شخص عمرو را پیدا کنید و ببینید کجا پنهان شده است، دنبال زید نگردید! شناسنامه‌ها را که می‌خواهید ببینید، شناسنامه‌ای را ببینید که در آن اسم عمرو است.

من باب‌مثال ماشینی تصادف کرده است و نمرهٔ پلاک آن را به من می‌دهند. می‌گوییم: این نمره این تصادف را نکرده است، حالا این نمره هست و تصادف نکرده یا این نمره نیست [کاری به این ندارم]، دنبال یک نمرهٔ دیگر بروید. دنبال یک ماشین با نمرهٔ دیگر بگردید و ببینید آن این تصادف را انجام داده یا نداده است! این یک مطلب است که این همین سألبة الموضوع یا سألبة المحمول است که مرحوم آخوند می‌گویند و می‌گویند: این مطلب باعث خلط

شده است. یا اینکه نه، منظور متکلم این است که بگوید: زید هست و انجام نداده است، این دو حرف است. در وهله اول داریم رفع نسبت بین محمول و موضوع می کنیم و در اینجا نه، می خواهیم موضوع را اثبات کنیم و بگوییم: زید هست و در عین اینکه هست این کار را انجام نداده است، خیال شما راحت باشد. این قضیه، قضیهٔ موجه می شود ولی سالبه المحمول! به عبارت دیگر همان [قضیهٔ] معدوله است.

مثل اینکه **زید غیر قاعد**؛ یعنی مثلاً **جالس** یا **زید غیر قائم** که به معنای **جالس** هست. چطور در قضیهٔ معدوله ایجاد نسبت می کردیم، در اینجا هم با قضیهٔ موجه خودمان نسبت را ایجاد می کنیم و آن نسبت، نسبت سلب است. در اینجا در قضیهٔ موجه سالبه المحمول با قضیهٔ سالبه الموضوع و سالبه المحمول فرق می کند. مرحوم آخوند می گویند: علت اشتباهی که متأخرین مرتکب شده اند و گفته اند: در قضایای سالبه هم نسبت سلبيه وجود دارد، اینها حکم قضیهٔ موجه سالبه المحمول را به قضیهٔ سالبه الموضوع یا سالبه المحمول سرایت داده اند! در حالی که از این

غفلت کرده‌اند که در آنجا قضیه ما موجب است ولی در مانحن‌فیه که بحث سلب است، قضیه سلب نسبت و سلب ربط است نه ایجاد سلب است! این یک مطلبی است که ایشان در اینجا نقل می‌کند و مرحوم علامه طباطبائی - رضوان الله تعالی علیه - هم بر این مطلب صحّه می‌گذارند.

اشکالی که در اینجا بر مسئله وارد می‌شود این است که جناب آخوند بزرگوار مکرم معظم، وقتی که ملاک عدم عبارت از نیستی و نبود است چه فرق می‌کند که قضیه ما قضیه موجبه سالبة المحمول باشد یا سالبة الموضوع و سالبة المحمول باشد؟! وقتی که شما می‌خواهید عدم را به یک شیء نسبت بدهید، آیا این نسبت عدم به یک شیء صحیح است یا باطل؟ از این مسئله که خارج نیست. اگر صحیح است، در سالبه هم باید صحیح باشد و اگر باطل است، در معدوله هم باطل است. چرا؟ [چون] در معدوله قضیه ما از سلب که به ایجاب بر نمی‌گردد بلکه دوباره سلب است. وقتی می‌گوییم: **زیدٌ لا قائمٌ**، دوباره لا را در اینجا آورده‌ایم و لا به نعم تبدیل

نشده است تا اینکه در اینجا ربط به وجود بیاید!
دوباره لا در اینجا لا است. **زیدٌ لا قائمٌ** یعنی **جالس**.
زید **لا قائم** است یعنی عدم قائم، آیا این عدم در اینجا
لحاظ شده یا نشده است؟! وقتی که عدم در اینجا
لحاظ شد، حالا یا معنای عدمی مورد نظر متکلم
است یا مضاد با آن وصف که جلوس است مورد نظر
است، دیگر به آن کاری نداریم.

و همین‌طور در ربط بین محمول و موضوع،
وجود موضوع چه دخالتی در نسبت بین محمول و
موضوع دارد؟! **مای متکلم** ممکن است در مقام بیان،
اهداف و اغراض خودمان را به صور مختلف بیان
کنیم و این اشکال ندارد. در یک جا منظور سالبة
الموضوع است و اصلاً می‌خواهیم بگوییم: این
محمولی که حمل به موضوع شده است، اصلاً این
موضوع در خارج نیست. دنبال چه چیزی
می‌گردید؟! موضوعی در خارج نیست که حالا
محمول به آن حمل بشود یا نشود! در مقام این
هستیم. در یک جا منظور ما سالبة المحمول است و
می‌خواهیم بگوییم: محمول بر موضوع حمل نشده
است چه موضوع در خارج باشد یا نباشد، دو غرض

هست. در **ثالثٍ فی ثالثٍ** منظور این است که موضوع هست و محمول از او منتفی است.

پس سه غرض داریم و در ثلاثة اغراض قضیه سالبه ما مطرح می‌شود؛ در غرض اول سالبه الموضوع است و اصلاً موضوع ندارد. خب موارد فرق می‌کند و دیگر انسان در موارد مختلف قضیه را به اشکال مختلف می‌آورد. اگر بگویید: **لیسَ زیدٌ بکاتبٍ**، البته آن‌هم فرق می‌کند و بسته به غرض و قرائن است. یک وقت در اینجا **لیسَ زیدٌ بکاتبٍ** معنایش این است: **لیسَ زیدٌ حتّٰی أنّه یكون کاتباً**، این در اینجا منظور سالبه الموضوع است. یا می‌گوییم: **لیسَ زیدٌ بکاتبٍ، لیسَ کتابهٌ یحملُ علی زیدٍ** که در اینجا کتابتی به زید حمل نمی‌شود. یا وقتی می‌گوییم: **زیدٌ لیسَ بکاتبٍ**، معنایش این است که **زیدٌ موجودٌ لیسَ بکاتبٍ**. ولی در همه اینها معنای عدم در اینجا وجود دارد. حالا اگر عدم شیئی نیست تا اینکه قابل برای ایجاد باشد چطور اینکه ایشان در این تتمه بیان می‌فرمایند که **لا یرفعُ به و لا یرفعُ عنه لا یرفعُ و لا یرفعُ به لا یثبتُ لا یثبتُ و لا یثبتُ به**، اگر عدم به این معنا باشد پس در قضیه

موجبه سالبه المحمول با قضیه سالبه به سالبه المحمول، قضیه چه فرق می کند؟! ممکن است در قضیه سالبه المحمول موضوع باشد ولی شما محمول را از او سلب می کنید، چه فرق می کند با اینکه موضوع هست و محمول را از آن سلب می کنیم؟! بین سالبه المحمول ؛ **لیسَ زیدٌ بِکاتبٍ** که لیسَ به کاتب خورده است و نه به زید، بین **لیسَ زیدٌ بِکاتبٍ** با **زیدٌ لیسَ بِکاتبٍ** چه فرقی هست؟! هردو یکی شد. پس اگر شما ایراد در عدم حمل کتابت را بر سلب می دانید، این سلب در قضیه موجبه سالبه المحمول هم هست! اگر مسئله را نبود نسبت می دانید، خب ما در اینجا [نبود] نسبت داریم. همان طوری که در موجبه نسبت داریم، در سالبه هم نسبت داریم؛ در سالبه نسبت هست و بعد سلب روی آن می آید، از اول که قضیه سالبه نیست.

تلمیذ: ...

استاد: شما در ذهن خودتان تصور موضوع و محمول را کرده اید یا نکرده اید؟ این تصور موضوع و محمول نسبت نمی خواهد؟! نسبت می خواهد. اگر نسبت، نسبت خارجی و نسبت عینی است پس

در قضیه موجبۀ سالبة المحمول هم نسبت وجود ندارد چون عدم، شیئی نیست! اشکالی که بر مرحوم آخوند داریم اینجا وارد می شود و آن اینکه باید حکم مسئله را در قضایای ذهنی و خارجی جدا کنیم. در قضایای خارجیۀ عدم شیئی نیست و ما هم قبول داریم. **عدم لیسَ بَشیءٍ حَتّٰی یُحکَمَ عَلَیْهِ حَتّٰی یُحکَمَ** به حتی یَکونُ مُبتدأءٌ حتی یَکونُ خبراً، مگر نمی گویند: **العدمُ المطلق لا یُخبرُ عنه؟!** عبارت از عدم خارج است. در عالم خارج و عالم اعیان اصلاً **عدم لیسَ شیءٌ حَتّٰی یُحکَمَ عَلَیْهِ و یُحکَمَ** به است ولی ظرف وقوع قضیه عالم ذهن است، نه عالم خارج! و در عالم ذهن تا نسبت بین موضوع و محمول برقرار نباشد قضیه منعقد نمی شود! این اشکال اول بود.

اما مطلب دوم که در مطالب مرحوم آخوند به نظر می رسد، اگر یادتان باشد در بحث جلسۀ گذشته این مسئله بود که گفتم بعداً می گویم از آنجایی که مرحوم آخوند عدم را به طور کلی قابل برای حمل نمی دانند بلکه موجب قطع نسبت ایجابیه می دانند،

ماده قضایا را فقط به دو چیز برگردانده‌اند؛ یکی به ضرورت و یکی به امکان. گفته‌اند که نسبت بین دو شیء در خارج یا نسبت ضرورت است یا نسبت امکان است و امتناع اصلاً نسبتی نیست و اگر امتناع باشد چون امتناع امر عدمی است بنابراین باید به یک امر وجودی برگردد! وقتی می‌گوییم: شریک الباری ممتنع الوجود، معنایش این است که شریک الباری لیس الوجود له ضروریا یعنی دوباره به ضرورت برمی‌گردد! لیس به ضروری بودن وجود برای او می‌خورد نه اینکه شریک الباری ممتنع الوجود، امتناع امر خارج عینی یحمل علی شریک الباری، امتناع لیس امر خارج لیس امر عینی! آنچه که امر عینی است، ضرورت یا امکان است. اما در صورتی که امتناع به عنوان یک امر عدمی باشد، اگر بخواهیم این امتناع را حمل کنیم باید به ضروریه مناقضش برگردانیم تا بتوانیم بر موضوع حمل کنیم.

مطلبی که در اینجا به نظر می‌رسد این است که وقتی بحث ما در عالم اعیان است؛ در آنجایی که وجود برای موضوع ضرورت دارد، در آنجا حرفی

نداریم مثل اینکه الله واجب الوجود بالضرورة. یا

فرض کنید زید موجود بالضرورة حالا زید^{۲۸}

موجود بالضرورة که می‌گویند، غلط است و باید

بگویند: زید موجود بِالْإمكان. اما صحبت ما این

است که ماهیت در وعاء خودش، نسبتش به وجود

سیان است یا امتناع یا ضرورت است؟ سیان است.

پس خود ماهیت **لَوْ خُلِّيَ وَ طَبَعَهُ** نسبتش با

وجود صرف نظر از جنبه علیت وجود برای او، وجود

برای او عدم است و برای او ضرورت نیست. پس

چرا شما در اینجا مواد را به دو چیز تقسیم کرده‌اید؛

یکی به ضرورت و یکی به امکان؟! امکان که عدم

است. اگر امکان عدم شد، حالا شما می‌گویید: ما

این امکان را به لحاظ علیت وجود برای او آورده‌ایم.

اگر به لحاظ علیت بگوییم، دیگر نسبت ماهیت امکان

نخواهد بود بلکه ضرورت خواهد بود. لذا در زید^{۲۸}

موجود^{۲۸}، اگر به لحاظ علیت وجود برای موضوع

می‌گویید: زید^{۲۸} موجود^{۲۸}، پس نباید بگویید: زید^{۲۸}

موجود^{۲۸} بِالْإمكان بلکه باید بگویید: زید^{۲۸} موجود^{۲۸}

بِالضرورة. اگر صرف نظر از وجود و علت برای او

در نظر می‌گیرید، خود ماهیت فی حدّ نفسه امرٌ
عدمیّ إِلَّا أَنْ يَتَرْتَبَ عَلَيْهِ الْعِلَّةُ، لَوْ تَعَلَّقَ بِهِ الْعِلَّةُ
صَارَتْ موجوداً. پس امکانی که خود ماهیت
فی حدّ نفسه در عالم خارج دارد، این امکان مساوق با
عدم است مگر اینکه علت وجود بیاید! پس ما در
خارج یک ماده بیشتر نداریم و آن ماده ضرورت
است! شما که ماده را به ضرورت و امکان تقسیم
کرده‌اید، در اینجا ایراد وارد می‌شود.

سیّان بودن نسبت ماهیت در عالم ذهن به وجود و عدم

اگر بخواهید بگویید: ما به عالم خارج کاری
نداریم بلکه با عالم ذهن کار داریم، نسبت خود
ماهیت در عالم ذهن به وجود و عدم سیّان است.
حالا که نسبت ماهیت به وجود و عدم سیّان شد پس
ماهیت ممکن الوجود است و اگر این طور باشد پس
شما می‌توانید در اینجا عدم را حمل کنید و امتناع را
هم بیاورید چون امتناع و عدم مانند امکان از
معقولات ثانیه است و ظرف تحقق اینها ذهن است
و اینها ظرف تحقق خارجی ندارند. این هم از این
نقطه نظر که بر اینها اشکال وارد شد.

بنابراین ما حاصل مطلب و بحث گذشته روی این

جهت تعلق گرفت که بنا بر رأی مرحوم آخوند بر اینکه قضایای موجهه، مرکب از موضوع و محمول هستند و حتی حکم هم داخل در آنها نیست و لکن بنا بر رأی متقدمین موضوع و محمول و حکم است. مسئله در قضایای سالبه فقط به موضوع و محمول برمی گردد و در آنجا نسبت و ربطی وجود ندارد. در قضایای مرکبه، موضوع و محمول و نسبت، حکم خارج از اینها است و بنا بر رأی متأخرین موضوع، محمول، نسبت حکمیه، ربط و خود حکم است. در قضیه سلب متأخرین قائل بر این هستند که در قضایای سالبه موضوع، محمول، ربط و نسبت آن حکم به آن نسبت حکمیه است. نسبتی که در قضایای موجهه هست با نسبتی که در قضایای سالبه هست فرق می کند، آن نسبت در قضایای موجهه ضرورت است و همین نسبت در قضایای سالبه امتناع می شود.

وقتی می گوئیم: **الإنسانُ ليسَ بِحَجَرٍ بِالضَّرورةِ**

یعنی **الإنسانُ ممتنعُ الحَجریه**. وقتی که می گوئیم:

الإنسانُ حیوانٌ بِالضَّرورةِ یعنی **الحيوانیةُ**

بِالضَّرُورَةِ لِلإِنْسَانِ. این قضیه ضرورت در سالبه به امتناع برمی گردد، اگر این امتناع بخواهد موجب باشد به ضرورت برمی گردد. پس اصلاً نسبت فرق می کند، نسبت در قضایای سالبه امتناع است و سالبه هم همین را افاده می کند. نسبت در قضیه موجب ضرورت است و این دوتا با همدیگر تفاوت می کنند. مرحوم آخوند فرمودند: این مسئله ناشی از این می شود که شما آن مطلبی را که در مورد قضیه موجبه سالبه المحمول است را به قضایای سالبه الموضوع و سالبه المحمول نسبت داده اید در حالی که در آنجا قضیه ما موجب است ولی در اینجا سالبه است.

امکان ایجاد امر عدمی در عالم اعتبار

ایرادی که بر این مسئله وارد می شود این است که اگر عدم قابل برای نسبت نیست، در هر دو قابل نسبت نیست و اگر قابل نسبت است، در آنجا قابل نسبت است چطور اینکه متکلم در قضیه ایجاد سلب می کند. چه کسی گفته است که نمی شود؟! چه کسی گفته است که متکلم نمی تواند ایجاد سلب نکند؟! چرا؟! متکلم سلب را ایجاد می کند و نه تسامحی

هست و نه مجاز! هیچ این حرف‌ها نیست. وقتی که
من می‌گویم: **زیدُ لیسَ بکاتبٍ**؛ زید کاتب نیست،
در اینجا سلب ربط کرده‌ام یا ایجاد سلب کرده‌ام؟!
سلب ربط که خودش تکویناً وجود دارد، ارتباطی به
من ندارد! متکلم در اینجا چه کار کرده است؟! متکلم
که به عنوان فاعل است، در اینجا چه عملی انجام داده
است؟! کار متکلم ایجاد است منتها آن ایجاد به دو
قسم تحقق می‌کند؛ ایجاد امر ثبوتی و ایجاد امر
عدمی، ایجاد امر عدمی در عالم اعتبار و ذهن اشکال
ندارد! ایجاد امر عدمی در عالم اعتبار به معنای عدم
وجود این امر در خارج است و خب این مطلب را
هم قبول داریم.

اللهم صلّ علی محمد و آل محمد